

Antti Paronen

Tutkijapääseeri, ST
Maanpuolustuskorkeakoulu

Ideologia ja jihadistinen radikalismi

Asiasanat: globaali, jihadismi, radikalisaatio, terrorismi, ideologia.

Miten jihadistisen liikkeen luonnetta ja organisoitumista voidaan ymmärtää radikalisoitumisen kautta? Tämä artikkeli käsittelee uskonnollisen ideologian merkitystä radikalisoitumiselle.

Radikalismi herättää keskustelua. Jihadismin ja poliittisen väkivallan tutkijat ovat mielenkiinnolla seuranneet yhtä tällaista, kahden tunnetun tutkijan Olivier Royn ja Gilles Kepelin välille äitynyttä ja henkilökohtaisuuksiinkin mennyttä kiistaa radikaalin islamin, islamismin ja jihadismin muna-kana-suhteista. Tämä kahden arvostetun akateemikon välillään käymä kiistely symboloi osaltaan niitä keskeisiä teemoja jotka jäävät piiloon muulta arkipäiväiseltä uutisoinnilta joka käsittelee esimerkiksi ääri-islamistista terrorismia.

Tässä artikkelissa käsittelen Roy–Kepel-kiistan innoittamana jihadistisen liikkeen luonnetta ja organisoitumista radikalisoitumisen kautta.

Radikalisaation takana esitetään kotimaisessakin keskustelussa tavallisesti olevan syitä puhtaasti sosiaalisista yksiselitteisen uskonnollisiin. Tällaisiin tulkintoihin sitoutuminen kuitenkin sulkee mahdollisuudet monitahoisilta selityksiltä ja siten myös aidolta reaali maailmassa tapahtuvalta ilmiöllä puuttumiselta tai sen monimuotoisuuden käsittämiseltä.

Tällainen ajattelu muistuttaa paljolti ajoista, joissa organisaatio oli yksi ja ainut selittäjä niin terrori-iskujen ja niiden ympärillä tapahtuvan liikehdinnän suhteen. Menneinä vuosina esimerkiksi pohdittiin, onko al-Qaida yksinomaan luonteeltaan ideologia vai kenties

toimiva organisaatio. Radikalismin juurisyytä käsittelevässä keskustelussa kuulee nopeasti samoja kaikuja. Kyse on lopulta oman ymmärryskykymme ahtaudesta ja sen asettamista rajoitteista.

Oli tässä väittelyssä voitolla sitten kumpi tahansa kanta, on selvää, että islamistisen radikalismin yhteistä nimittäjää etsivä on jossain vaiheessa prosessiaan törmäävä jihadistisen ideologian ainakin pinnalliseen sympatisointiin ja hyväksyntään. Toisin sanoen, oli tällä tavoin radikalisoituvaa tai jo radikalisoitunut henkilö lähtöisin millaisista taustoista tahansa ja olivat juurisyynsä mitkä tahansa, on pienin yhteinen nimittäjä eri yksilöiden välillä lopulta löydettävissä ideologiasta.

Ideologian keskeinen merkitys

Ideologia on keskeistä radikalisaatiolle. Sen osuus prosessissa korostuu erityisesti silloin, kun sosiaaliset vuorovaikutussuhteet ja organisaatiokulttuuri pohjaavat ideologiseen vaikutukseen. Samoin merkitys korostuu niissä harvoissa tilanteissa, joissa yksilö ei omaa radikalisoitumisprosessinsa aikana muita kuin ideologisia yhteyksiä samanmielisiin henkilöihin.

Tästä kehityksestä esimerkkinä mainittakoon Mostafa Rejain näkemys ideologiasta, joka hänelle edustaa "...tunneperäisten tekijöiden, kuten ajatusten, uskomusten, myyttien ja arvojen muodostamaa maailmaa, joka nivoo

liikkeen yhdeksi kokonaisuudeksi. Tärkeä osuus ideologian merkityksestä on sen kyky vaikuttaa kohdeväestöönä tunneperäisesti saadakseen aikaan tehokkaan vastareaktion.”

Rejain tulkinta antaa kuvan ideologias-ta keskeisenä voimana, joka pitää käynnissä kumouksellisen liikkeen ja radikaalin poliittisen toimijan sisäistä dynamiikkaa. Näin ollen ideologiasta muodostuu erityisesti modernissa tiedon pariin hankkiutumisen tapakulttuurissa metamootori, jonka yksilöllisillä tulkinnoilla henkilö tai ryhmä pitää yllä omaa itseään ruokkivaa kierrettä joka väkivaltaisten kulttuurin ihannoinnin tapauksissa saattaa johtaa myös väkivallan käyttöön.

Kun tarkastellaan aikamme monien terrorististen iskujen takaa löytyvän globaalien jihadististen liikkeen ja sitä edustavien organisaatioiden dynamiikkaa, nousee esiin myös kuvaavampi termi. Tällaisen liikkeen käynnissä pitävää voimaa Gordon M. Hahn kutsuu *teo-ideologiaksi*, aatemaailmaksi, joka kumpuaa selkeästi islamin uskonnosta ja perustuu hänen mukaansa *tawhid*- ja *takfir*-oppeihin sekä niiden tulkintaan sodankäynnillisessä viitekehityksessä.

Tawhid tarkoittaa yksijumalaisuutta, joka jihadistisessa kontekstissa sidotaan yhteiskunnalliseen toimintaan ja täten myös uskonelämän yhdenmukaistamisen vaatimuksiin. *Takfir* taas merkitsee ulossulkemista islamilaisesta uskon yhteisöstä. Laajennettuna tämä tarkoittaa myös *takfir*-leiman saaneiden olevan legitiimejä väkivallan kohteita.

Jihadistisen liikehdinnän tutkija Jarret Brachman nostaa Hahnin mainitsemien oppilauselmien lisäksi tarkasteluun jihadistisen ideologian kaksi muuta kivijalkatermiä.

Ensimmäinen on *aqidah*, joka yksinkertaisuudessaan tarkoittaa islamin uskontunnustusta. Tämä ei jihadistille yksistään riitä, vaan heille tunnustus tuo vaateen profeetan aikaisen perinteen mukaan elämisestä. Näin *tawhidin* merkitys ja sen suhde *takfiriin* nousee jihadistisessa ideologiassa itsetarkoitukselliseen asemaan.

Toinen Brachmanin esittelemistä teeseistä on sanapari *al-Wala wal Bara*. Tämä tarkoittaa karrikoiden vihaamista ja rakastamista Jumalan vuoksi. Tätä teesiä jihadistisen liikkeen parissa käytetään oleellisena perusteena mustavalkoisen maailmankuvan muodostamisessa.

Nämä tekijät saattavat vaikuttaa ensisilmäyksellä irrallisilta ja yksittäisiltä termeiltä. Niiden arvo jihadistille ideologialle oppijärjestelmänä on kuitenkin kulttuurisidonnaisuuksien ja tulkinnallisuuksiensa ansiosta keskeinen.

Ne ovat tekijöinä myös juuri niitä, joita Rejai kutsuu ideologian muodostaviksi ajatuksiksi, uskomuksiksi, myyteiksi ja arvoiksi, jotka ovat myös kohdeväestössään luomassa vastakkain-

asettelun tiloja ja siten potentiaalisia poliittisia ongelmia. Ne siis toimivat yhteisönsä parissa yleisesti hyväksytyistä moraalikoodistosta löydettävänä teeseinä, joiden tulkinnan kautta esimerkiksi väkivallankäyttö kyetään perustelemaan uskonnollisena velvollisuutena. Näin uskonto kyetään liittämään ideologiaan ja ideologiasta muodostuu teo-ideologiaa, jonka kautta tekijöistä kuten uhrimieli, fanaattisuus ja oikeutus tulee oleellinen osa yksilöiden ja ryhmien mobilisaatiota.

Näin rakentuvalla ja väkivallan käyttöä korostavalla ideologialla onkin mahdollista korostaa vastustamansa hallitsevan koneiston moraalittomuutta. Se taas aiheuttaa kohdeyleisössään ymmärryksen omien tekojen moraalilaisesta oikeutuksesta pyrkimyksenään tämän yleisön luottamuksen saavuttaminen ja siten tukiperusta luominen omalle toiminnalleen.

Ideologia voi olla myös itsessään mobilisoi-va voima, joka saa yksilön mukaan kumoukselliseen, radikaaliin ja väkivaltaiseen toimintaan takaamalla hänelle merkityksen ja yhtenäisyyden tunteen. Se mahdollistaa yhteenkuuluvuuden kehittymisen kulloisenkin liikkeen sisällä. Ideologia myös tarjoaa todellisen poliittisen vaihtoehdon selkeine tavoitteineen, jotka ovat sidottavissa kulttuurillisiin yhden sanan tai sanaparin määritelmiin. Ideologiasta itsessään tulee siis liikkeen käyttämien keinojen, operaatioiden ja tavoitteiden välinen silta.

Edellä esitetyt tekijät kuuluvat luonnollisesti hierarkkisen organisaation sisäiseen dynamiikkaan. Ne ovat kuitenkin myös sovellettavissa sosiaalisen liikkeeseen.

Ideologia organisaation käyttövoimana

Globaali jihadistinen liike on klassinen esimerkki liikkeestä, jonka uloimmilla kehillä radikalisoituneet yksilöt ja pienryhmät muodostavat kokonaisen, vaikeasti hahmotettavan väkivaltaiseen ideologiaan sitoutuneiden subjektien verkoston. Iskijöiden suhde toisiinsa, heitä inspiroivaan emojärjestöön ja mahdollisiin iskujen organisoijiin eroaa toki tapauskohtaisesti.

Viimeaikaisista Isisiin linkittyneistä iskuista on monessa yhteydessä nostettu esiin kuvaus, että iskijä olisi ollut vähintäänkin inspiroitunut jihadistisesta ideologiasta. Tämän lisäksi julki-suuteen nousee ajoittain tietoja Isisin halusta toteuttaa ulkomaanoperaatioita ja organisoida niihin kykeneviä verkostoja.

Isis ei tietyksi ole synonyymi aikamme jihadistiselle liikehdinnälle. Se edustaa jo sinällään marginaalisen liikehdinnän millenaristista laitaa. Itseasiassa on perusteltua esittää Isisin olevan sitoutunut jihadistisen mytologian apokalyptisimpiin tulkintoihin ja tulevaisuuskuviin.

Toimittaja Graeme Wood on käsitellyt haastatteluuaineistonsa perusteella tätä jihadistisen liikkeen laitaa. Wood esittää juuri lopunaikojen tematiikan olevan Isisille luonteenomaista. Sen kannattajat menevät varsin pitkälle todistaessaan vakaan uskonsa tällaiseen apokalyptiseen maailmankuvaan.

Oikeutettuun kysymykseen siitä, uskooko koko Isisin korkein johto tällaiseen pian koitavaan maailmanloppuun, Wood, kuten kukaan muukaan, ei pysty tarjoamaan vastausta. Selvää kuitenkin on, että Isis rakentaa julkisen viestinsä esimerkiksi al-Qaidaan verraten juuri jihadistisen eskatologian ja sen erilaisten esiintymien varaan.

Myöskään Isisille tyypillinen tapa pyrkiä hyötymään laajemman globaalien jihadistisen sosiaalisen liikkeen uloimman kehän yksilöiden ja ryhmien aktiivisuudesta ei rajoitu vain jihadistiseen ideologiaan. Samanlaista ideologiasidonnaisuutta ja jopa johtajattomuutta strategisena organisoitumisen keinona korostavaa ajattelua esiintyy esimerkiksi valkoisen rodun ylivaltaa ideologianaan tunnustavan yhdysvaltalaisen Louis Beamin tuotannossa.

Radikalisoinnin tarkastelu ei ole nollasummapieliä

Radikalisoinnin prosessin tekijät liittyvät edelleen omaan tajunnahtauteemme käsittäessämme ideologian ja organisaation välistä suhdetta. Monesti hierarkkisessa ja systeemisessä hahmottamisessa tavataan löytää vain nollasummaisista joko-tai-vaihtoehtoista: on olemassa joko iskukykyinen organisaatio tai sitten kyse on vain ideologiasta tai identiteettirakenteesta, jolla sellaisenaan ei voi olla kykyä strategiseen ajatteluun tai operatiiviseen toimintaan.

Tällainen ajattelu on vahingollista, koska esimerkiksi globaalien jihadistisen liikkeen hengissä pitävä ja samalla myös todellisia ta-

pahtumia aikaansaava voima asuu juuri ideologiassa.

Ideologiasidonnaisuus on itse asiassa kykenevä todistetusti korvaamaan toiminnalliset käskyvaltasuhteet silloin, kun tavoitteenasettelu, toimintamenetelmät ja näiden mukanaan tuoma palkinto yksilölle tai ryhmälle on riittävän suuri eikä toimintaa ole ajallisesti sidottu tiukkoihin raameihin.

On tärkeää mutta myös haastavaa hahmottaa ideologiasidonnaisen toiminnan luonne, kun Isisin tapaisen organisaation luoma potentiaalinen uhka kohdataan.

Kun radikalisoituva yksilö ottaa kriittisen askeleen radikalisminsa suuntaan, on se otettu kuinka nopeasti tahansa, vähenevät oleellisesti mahdollisten sosiaalisten juurisyiden merkitykset. Mitä syvemmmälle radikaalia poliittista muutosta ajavassa järjestössä, liikkeessä tai edes aatemaailmassa yksilö meneekään, korvautuvat myös mahdolliset alkuperäiset syyt uudella maailmanselityksellä.

Tällainen uusi maailmanselitys osoittaa aikaisempien ja yleisesti hyväksytyjen moraalirakenteiden mädännäisyyden. Pahimmillaan se tarjoaa väkivallan käyttöön turvautumisella uuden ja uljaan identiteetin sekä voimaantumisen tunteen sitä hakevalle.

Organisaation, ideologian, uskonnon, sosiaalisten juurisyiden tai yhteiskunnallisten tekijöiden merkityksestä radikalisaatiolle voi olla mitä mieltä tahansa. On kaikista huolimatta helppo yhtyä alussa mainitun Olivier Roy'n vaatimukseen siitä, että radikaalin islamin ja islamilaisen radikalisaation luoman turvallisuusuhan kohtaamiseksi on syytä etsiä aktiivisesti monitieteellistä, yhteiskunnallisen elämän eri osa-alueita kokoavaa ja viranomaisten välistä monialaista yhteistyötä korostavaa kokonaisvaltaista ratkaisua.

Tehtävä ei ole helppo, mutta sen haasteellisuuden edessä ei kuitenkaan voida luovuttaa, sillä menetettävänä on liian paljon.